

H

Hagemeyer

2a-6

„Christ avant tout”

Christus vóór alles!

VOLLEDIGE BRIEFWISSELING VAN H.M. DE
KONINGIN DER NEDERLANDEN EN DEN
DIENSTWEIGERAAR J. HAGEMEIJER
OVER HET ONDERWERP MILI-
TAIRE DIENSTWEIGERING
MET EENIGE OMSCHRIJ-
VING DOOR DEN
DIENSTWEIGERAAR ZELVE.

Uitgave van de I.A.M.V.
afd. Gooi.

PRIJS 50 ct.

Van verschillende kanten is mij verzocht om het een en ander, in verband met de gevoerde briefwisseling tusschen H.M. de Koningin en mij als dienstweigeraar, eenigszins meer te omschrijven.

Aanvankelijk had ik daarin niet veel plezier omdat ik mijzelf nu niet juist geschikt voelde om — al is het dan ook maar in betrekkelijken zin — op den voorgrond te treden in een geestesstrijd als deze, welke mij nogal van gewichtigen aard toeschijnt.

Van welken kant ook bezien, is de strijd tegen het militarisme, in alle consequentie doorgevoerd, van zoo'n ingrijpenden aard op deze staatsinrichting, dat men zich werkelijk wel twee maal mag bedenken alvorens te oordeelen.

En had men mij aan mijn lot overgelaten dan geloof ik niet dat ik mij zoo makkelijk had gegeven voor den strijd tegen het militarisme in dezen vorm gevoerd, al droeg ik dan ook persoonlijk geen gevoelens van sympathie in mij om voor de militaristische beweging.

Maar de Staat wees mij nu eenmaal als landstormplichtige aan en toen werd ik dus tot oordeelen gedwongen.

De Staat dwong mij tot overdenken, tot bestudeering van dit onderwerp en bepaalde daarbij den tijd wanneer ik gereed moest zijn; veel is er dan ook door mijn hoofd gegaan, veel heb ik gedacht, veel heb ik gelezen, veel heb ik gevraagd aan menschen waarvan ik meende, dat zij mij konden verlichten.

En als ik mij dan eens een tijd afzonderde dan was het resultaat dat mijn afkeer voor het militarisme grooter was geworden.

Toch heb ik niet daarop willen besluiten, omdat ik meende nog niet alles te hebben gedaan, wat mijn kennis over deze quaestie zou kunnen vermeerderen.

Toen kwam in mij de idee op, om naar het hoofd van den Staat te schrijven, het hoofd van het leger, toen kwam in mij het plan om te schrijven naar H.M. de Koningin der Nederlanden.

De brieven welke ik toen schreef en terug ontving laat ik hieronder in zijn geheel volgen.

AAN HARE MAJESTEIT DE KONINGIN.

Mevrouw!

Al nader en nader komt het moment, dat men mij zal dwingen tot het nemen van een zeer ernstig besluit. En aangezien dat besluit, wat voor mij zulke ontzettende gevolgen kan hebben — Uwe Majesteits persoonlijkheid betreffende — en er voor mij nog zoovele duistere zaken bestaan, meende ik niet beter te kunnen doen, dan Uwe Majesteit te verzoeken, opheldering te geven, licht te laten schijnen in de duisternis, waarin ik zoek naar de werkelijkheid, welke toch noodig is om het besluit wat ik nemen moet, juist te doen zijn.

Alzoo diene dan het volgende:

Ik besteed zoowat al mijn vrijen tijd aan de studie voor 't kunstschilderen, en houd mij al zeer weinig bezig met de verschillende stroomingen van de geestelijke menschheid.

Wat dat betreft, sta ik dus zoowat geheel alleen. Dit wil echter niet zeggen, dat ik maar als een wilde voortleef.

Ook ik bezit een moraal, ook ik leid mijn leven in een zekere richting, welke ik meen dat goed is en deze kan ik noemen de richting van het „waarachtig menschzijn”. Ik tracht „mensch” te zijn in den werkelijken zin des woords. En wat dit zeggen wil?

Ik kan dat, naar ik meen, Uwe Majesteit het best duidelijk maken door te wijzen op die groote Christusfiguur.

* Christus heeft ons in het „waarachtig menschzijn” een voorbeeld gegeven en mijn levensdoel is zijn voetstappen zooveel dit in mijn macht is te drukken. En nu meen ik, dat het militarisme in onverzoenlijke tegenspraak is met de liefdeleer van Christus.

„Hebt uwe vijanden lief,” zeide Christus, en nu is het voor mij een onmogelijkheid, mij te kunnen voorstellen dat Christus daarmede zal hebben bedoeld: schiet ze aan flarden, hak ze aan stukken, hoe meer hoe liever! Dit althans zou men een eigenaardige liefde kunnen noemen en mijn hart zegt dat het zoo niet kan zijn.

Als landstormplichtige van de jaarklasse 1910 zal ik begin October onder de wapenen moeten komen. Dan zal ik mij moeten oefenen in het hanteeren van wapenen, met het doel, bij eventueel bevel, te moorden op groote schaal.

Ik ben niet naar de keuring geweest en meende daaraan goed te doen, omdat ik niet door 't toeval mij ontlast wilde

zien van plicht, want afkeuring voor den militairen dienst was voor mij waarschijnlijk.

En zoo staan dus deze twee figuren voor mijn geest: Christus en Uwe Majesteit, welke van mij verlangen dat ik mijn plicht zal doen. Maar nu moet door mij een keuze worden gedaan in beide diensten, welke men plicht noemt, maar die m.i. in flagrante tegenspraak zijn met elkander.

Nu zal ik dus moeten besluiten in dienst van den één of in dienst van den ander. In dienst van Christus of in dienst van Uwe Majesteit.

Steeds als ik mij zelf in stilte voor deze keus plaats, dan is 't alsof alles mij toefluistert het gesproken woord, dat op mij zoo'n machtigen indruk heeft gemaakt. Dit zweeft mij nu altijd voor den geest, in dezen vreeselijken tijd van moord.

Ik heb op 't oog het woord, door Uwe Majesteit over de wereld geslingerd: „le Christ avant tout.”

Christus vóór alles, menschelijkheid vóór alles!

Uwe Majesteit zelf spoort mij dus aan, Christus vóór alles te kiezen. Voor mij heeft dit te beteekenen dat ik dus kort en goed den militairen dienst zal moeten weigeren in naam van Uwe Majesteit zelve, als zijnde in tegenstrijd met de leer van het waarachtig menschzijn, met Christus' leer.

Wat ook van mijne dienstweigering het gevolg moge zijn. Ik herhaal wat over Uwe Majesteits lippen is gekomen: „le Christ avant tout.”

Ook ik wil mijn tol betalen voor het recht een „Mensch” te zijn, ook ik ben dus bereid den weg te kiezen van smaad, van hoon, van lijden, den weg welke Christus mij als voorbeeld heeft gegeven, als dit de voorwaarde, de tol zal zijn voor het leven van den waarachtigen mensch.

Naar ik meen, heb ik Uwe Majesteit duidelijk mijne gevoelens te kennen gegeven en heb ik gesproken met een zekere overtuiging, met een vastheid, welke blijken gaf, dat mijn besluit al genomen was.

Uwe Majesteit zal tegenspraak meenen te zien in het begin van den brief, waarin ik sprak van „duistere zaken”, welke voor mij nog bestaan en de beslistheid van toon, welke ik later volg.

Toch is deze tegenspraak slechts schijn, want er zijn voor mij veel duistere zaken en Uwe Majesteit zal zich kunnen voorstellen, dat ik met verlangen een duidelijk antwoord tegemoet zie.

Wat ik in deze niet kan begrijpen is, dat Uwe Majesteit met den uitroep „le Christ avant tout” mij bevel geeft mij te oefenen in menschenmoord.

Wat ik niet begrijp is, dat Uwe Majesteit met den uitroep „le Christ avant tout” bevel geeft mij te pijnigen in de gevangenis, of later met den kogel, omdat ik meen juist Christus’ wil te doen door mij aan menschenmoord niet over te geven.

Als de vorsten zeiden, zooals eeuwen terug: „weg met de Christenen, gooi ze voor de beesten, verbrand ze, pijnig ze in de kerker,” ik zou mijn taak begrijpen en geduldig lijden.

Nu echter begrijp ik mijn taak niet geheel.

Uwe Majesteit spoort mij zelfs aan als mijn plicht te beschouwen Christus vóór alles te kiezen en als ik het trouw navolg, zegt Uwe Majesteit, weer, dat ik mijn plicht verzaak en gestraft moet worden.

Daarin is tegenspraak, daarin is verwarring, daarin is duisternis, welke verlichting eischt voor een gezonden toestand.

Er moeten vergissingen in het spel zijn en deze zag ik zoo gaarne door Uwe Majesteits hulp opgelost.

Zeker wetende, dat Uwe Majesteit mij in deze van dienst wil zijn, vóór dat de tijd is aangebroken waarop ik moet besluiten, noem ik mij alleen in het waarachtig mensche-lijke, Uwe Majesteits zeer gehoorzame dienaar en getrouwe onderdaan.

J. HAGEMEIJER.

Hilversum, 29 Augustus 1916.

Toen was ik vanzelf op antwoord wachtende.

Ik wachtte en wachtte.

Zelf sprak ik mij toen moed in, dat ik nog wat wachten moest, altijd maar wachten.

Intusschen kwam het bericht van den Burgemeester van Hilversum dat mijn tijd om in werkelijken dienst te treden was vastgesteld op of omstreeks 16—20 October. Dit maakte mij — misschien ten onrechte — wat ongeduldig en dit deed mij besluiten om het volgende te schrijven.

AAN HARE MAJESTEIT DE KONINGIN.

Mevrouw !..

Reeds eenige weken zijn er voorbijgegaan sinds Uwe Majesteit van mij een brief ontving waarin ik het verzoek deed, oplossing te geven van eenige, voor mij onbegrijpelijke

zaken, n.l. Uwe Majesteits uitroep „le Christ avant tout” en — wat voor mij niet anders als eene tegenstelling kan gelden — het bevel om in dienst van Uwe Majesteits leger te gaan.

Uwe Majesteit kan zich voorstellen, dat ik met groot verlangen een antwoord tegemoet zie en ik vermeen naar Uwe Majesteits zin te handelen dat, wanneer ik 7 dagen na bovenstaande datum geen antwoord ontvangen heb, ik de zelfde vraag zal stellen aan allen welke met Uwe Majesteit en mij kunnen uitroepen „le Christ avant tout”.

In het waarachtig menschelijke Uwe Majesteits zeer gehoorzame dienaar en getrouwe onderdaan.

J. HAGEMEIJER.

Hilversum, 13 September 1916.

Ook toen wachtte ik weer, maar ik wist tenminste tot hoelang. Naar alle waarschijnlijkheid kon men tenminste rekenen dat, indien vóór 20 Sept. geen antwoord was ingekomen er ook geen antwoord van H. M. komen zou.

In elk geval kon ik dan de vraag stellen aan alle menschen welke zich voor de zaak eenigszins voelden aangetrokken omdat voor mij dan geen anderen weg overbleef om de voor mij zoo belangrijke quaestie — van alle kanten te leeren bezien.

Maar net één dag voor 20 Sept. ontving ik volgend schrijven.

Den heer J. HAGEMEIJER
te Hilversum.

Naar aanleiding van uw schrijven van den 29en Aug. j.l. gericht tot Hare Majesteit de Koningin, ben ik gemachtigd u enkele woorden te antwoorden.

Bij eenig nadenken moet het u duidelijk zijn, dat „dienst-weigeren”, onder welken vorm en om welke reden ook, nooit de goedkeuring van het Hoofd van den Staat kan hebben en dat het Hoofd van den Staat voor „dienst-weigeren” nooit verzachtende omstandigheden kan vinden.

De door u aangehaalde woorden „Christ avant tout” zijn niet door H.M. de Koningin uitgesproken of „de wereld ingeslingerd”, zooals u zegt; maar deze woorden werden door Hare Majesteit neergeschreven op een portret, dat H.M. schonk aan de Argentijnsche dame, die eene reproductie

van het fraaie Christusbeeld uit de Andes aan het Vredes-paleis ten geschenke gaf. Dus eene geheel particuliere handeling.

Mijns inziens is er volstrekt geen tegenstrijdigheid in deze woorden en het zich gereedmaken om zoonoodig de zijnen en huis en hof te kunnen verdedigen. Integendeel. Mij dunkt dat men van het begin af tot het einde uit de Bijbelsche geschiedenis moet leeren hoe de meest heilige plicht van de man is om vrouw en kinderen, huis en haard te verdedigen, zooals zelfs elk dier is aangeboren door het hem door God gegeven instinct.

De geheele natuur is daarop gegrond. Laat mij u een werkelijk goeden raad geven, jonge man! Laat u niet af-leiden door theatrale woorden en gedachten; heb vertrouwen in hen die u hebben te leiden, al kunt gij het niet begrijpen; denk u rustig en kalm in, in den plicht, dien niet alleen de regeering, maar de geheele natuur, uw eigen mannelijk gevoel, u oplegt, om gereed te zijn de uwen te kunnen verdedigen. En klamp u daaraan alleen vast.

Doe uw plicht en tracht Christus te dienen door in uwe naaste omgeving steeds zooveel mogelijk liefde, toewijding en zelfopoffering te betrachten; maar niet door theatrale woorden of daden. Nogmaals, luister naar mijn raad. Er is geen tegenstrijdigheid.

(w.g.) De Particuliere Secretaris
van H.M. de Koningin
VAN GEEN.

Ik kan niet zeggen hoe verheugd ik was toen de post mij dezen brief bracht, maar nog minder kan ik mijn indruk te kennen geven, toen de inhoud van het gewichtige stuk mij bekend was geworden. Gevoelens van verbazing en verontwaardiging gingen door mijn ziel.

Waarom begon de Heer van Geen met de bedreiging, dat ik als dienstweigeraar niet voor verzachtende omstandigheden in aanmerking kon komen?

Dacht dan de Heer van Geen dat dit op mij invloed zou hebben? dat, indien ik het militair-zijn een misdad deed, ik toch maar soldaat zou worden, alleen omdat ik anders voor verzachtende omstandigheden niet in aanmerking zou komen? Met welk recht verdacht men mij, dat ik tot een groote misdad in staat zou zijn, alleen maar omdat ik niet

voor verzachtende omstandigheden in aanmerking zou komen?
Had ik daarom dan verzocht?

Moest ik dan worden aangezien voor iemand welke uit bangheid voor straf of uit hoop op belooning voor elke misdaad in staat zou zijn?

Dit vond ik niet mooi!

Dan, H. M. had niet gezegd „le Christ avant tout” en het ook niet de wereld ingeslingerd, maar H. M. had het alleen maar geschreven.

Maar is dit dan niet hetzelfde? Ook was het maar eene geheel particuliere handeling.

Het begon mij voor de oogen te duizelen. Wat moet men daar nu van denken?

Particulier: Christus *vóór* alles!

Officieel: Christus *achter* alles?

Het leek wel grappig toen even later volgde — „heb vertrouwen in hen, die u hebben te leiden”.

In elk geval heeft het schrijven van den Heer van Geen mij niet overtuigd en aangezien ik mij niet voor kon stellen, dat H. M. dit schrijven had ingezien, beslöt ik — zonder maar op zijn minst op 't hierboven geschrevene te zinspelen — H. M. nogmaals te schrijven, hetgeen ik hieronder laat volgen.

Hilversum, 23 September 1916.

AAN HARE MAJESTEIT DE KONINGIN.

Mevrouw!

De brief, welke op Uwe Majesteits lastgeving door Uwer Majesteits Particulier Secretaris mij is toegezonden heb ik met alle aandacht gelezen. Het volgende diene daarop als antwoord:

Voor alles wil ik Uwe Majesteit zeggen dat ik geen lafaard ben en dat verzachtende omstandigheden door mij niet bepleit zijn en ook nooit gevraagd zullen worden, voor straf welke volgt op misdaad, zou het dienstig kunnen zijn, voor marteling welke het gevolg is van plichtsbetrachting is het eene onredelijkheid.

Dat dienstweigering nooit de goedkeuring van een Staatshoofd kan hebben is dan ook voor mij duidelijk, wanneer er voor het Staatshoofd niets hooger is dan die Staat, maar wanneer door het Staatshoofd wordt gezegd of geschreven — wat toch hetzelfde is — „Christ avant tout”, dan ver-

andert dit geheel. Want dan toch wordt de vraag, welke, en door het Staatshoofd en door mij moet worden gedaan: wat Christus in deze van ons eischt. En dan wordt die zekerheid dat een Staatshoofd nooit goedkeuring kan hechten aan dienstweigering, wel eenigszins twijfelachtig.

Wat de Bijbelsche geschiedenis mij van het begin tot het eind leert is, dat een mensch, welke zich met recht Christen noemt, niet moet doen wat de Bijbel zegt maar wat Christus zegt.

Dit is niet hetzelfde.

Christus was een hervormer.

Christus predikte een nieuwen godsdienst. De godsdienst uit den tijd vóór Christus, gericht naar het Oude Testament, was niet dezelfde, als die Christus predikte.

Als Christus hetzelfde sprak wat de schriftgeleerden uit dien tijd vertelden, dan zouden de schriftgeleerden in Christus niet zoo'n vijand hebben gezien. Dan was Christus nooit gekruisigd geworden. Maar Christus predikte iets anders dan vóór Hem gepredikt is geworden, vandaar ook het door Hem zoo vaak gebruikte „Gij hebt gehoord dat gezegd is maar ik zeg u“

En zoo komen Uwe Majesteit en ik dan bij dien Christus en vragen wat Uwe Majesteit en mij te doen staat in dit geval en Uwe Majesteit en ik herhalen nog in stilte, want het was mij ernst Christ avant tout te kiezen en dan zal het bij Uwe Majesteit die zoo ontzaglijk veel hooger staat dan ik ook vanzelf dus ernstiger nog zijn in deze.

Uwe Majesteit en ik gaan dus naar dien Christus en herhalen weer in stilte

„Christ avant tout“

en vragen aan dien Christus wat te doen?

En Christus sprak (Mattheus 5)

43 Gij hebt gehoord dat er gezegd is: Gij zult uwen naaste liefhebben en uwen vijand haten.

44 Maar ik zeg U, hebt uwe vijanden lief, zegent ze die u vervloeken, doet wél degenen die u haten en bidt voor degenen die u geweld doen en die U vervolgen.

46 Want indien gij liefhebt die u liefhebben, wat loon hebt gij? Doen ook niet de tollenaars alzo?

47 En indien gij uwe broeders alleen groet, wat doet gij boven anderen? Doen ook niet de tollenaars hetzelfde?

Zietdaar Uwe Majesteit als ik doe wat Uwe Majesteit verkondigd heeft, „Christ avant tout“, wat staat mij dan te doen?

Is het dan theatraal wanneer ik den militairen dienst wil weigeren? Maar dan was Christus die zóó voorging ook opgeschroefd, ook overdreven, ook theatraal en dan zou het niet goed zijn om te zeggen of te schrijven: „Christ avant tout.”

Het kardinale punt nu gehad hebbende treft mij in genoemden brief nog iets, waarop ik meen Uwe Majesteit te moeten wijzen n.l. dat het de meest heilige plicht is van den man om vrouw en kinderen huis en haard te verdedigen.

Dit klinkt heel mooi, maar

Laat ik Uwe Majesteit eens iets van ons zelf vertellen.

Wij, mijne vrouw en ik hebben honger geleden en zijn nog steeds zoo arm, dat we het allernoodigste missen. Hard moet ik werken in geestdoodenden arbeid als er is en werkloos als er niet is. Kortom, we missen het allernoodigste, in ruil voor een leven wat nuttig wil en kan zijn en als ik werk heb, zeer zeker ook is.

Van kunstschilderen, wat ik zoo gaarne doe, kan zelden iets komen, muziek nooit, uitspanning nooit, nooit. We lijden gebrek zoodat mijne vrouw wel eens bij het ter ruste gaan heeft gezegd: „Ik wenschte dat we nooit meer wakker worden.”

Voelt Uwe Majesteit dat het eene bespotting voor ons is om te spreken van huis en haard, van vrouw en kind te verdedigen?

O! als Uwe Majesteit eens wist wat er in ons vaderland geleden wordt, dan zou Uwe Majesteit kunnen begrijpen dat het eene bespotting voor ons is om te zeggen, het militarisme is er, om vrouw en kind te behoeden voor gevaren.

O! kon ik eens droomen dat het militarisme er was ter verdelging van alle kwaad, van alle onrechtvaardigheid, dan ja dan zou ik misschien één oogenblik kunnen plaatsnemen in de gelederen, om te helpen met één slag alle leugen, alle onrecht van de aarde weg te vagen. Maar dit kan niet, het is maar een droom, want leugen maakt men niet tot waarheid door geweld.

De eenigste, maar dan ook de zoo gevaarlijke en beslist winnende vijand van de leugen is de rede, de logos; deze alleen is bij machte de bron van alle kwaad, de leugen te overwinnen. Degeen welke recht wil, bediene zich van geen zwaard, omdat het zwaard wel beslist wie de sterkste is, maar niet aan welken kant het recht is.

Moeten de menschen, de wezens met rede begaafd, altijd hun grootste kracht zoeken in geweld, of moesten de

menschen dit maar niet liever over laten aan de wilde zwijnen of dergelijke wezens?

Maar nogmaals in 't kort.

Uwe Majesteit staat voor het zoo grootst mogelijke geluk voor alle menschen!

Uwe Majesteit weet dat een samenleving, welke geschikt is voor het bereiken van het grootst mogelijke geluk, grondvest moet zijn op waarheid en niet op leugen!

Uwe Majesteit weet tevens dat de waarheid niet wordt verkregen langs den weg van geweld, maar langs dien van de rede!

Welnu dan meen ik dat het goed is mij ook niet in dienst van het brute geweld, maar in dienst van de rede te plaatsen.

Mijne meening is dus nog ondanks den brief van Uwer Majesteits Particulieren Secretaris dat ik Christus, dat is menschelijkheid, dat is redelijkheid vóór alles kiezende, geen deel kan uitmaken van Uwer Majesteits leger.

Wil Uwe Majesteit mij daarvoor straf geven, pijnigen? goed! ik zal het dragen, maar laat Uwe Majesteit bedenken dat die pijniging weer wel bewijst dat Uwe Majesteit macht heeft, maar niet dat Uwe Majesteit recht heeft.

En wat dan met het „Christ avant tout”? Waarom spoort Uwe Majesteit mij aan tot datgene wat door Uwe Majesteit gestraft wordt?

Alweer dus, ik begrijp niet en toch wil ik weten.

Mijn tijd dat ik besluiten moet nadert. Heel lang heb ik nagedacht maar ik kan geen andere meening krijgen van mijn plicht dan dienstweigering.

Kan en wil Uwe Majesteit mij nieuwe gezichtspunten voor leggen welke mijn besluit zouden kunnen veranderen, goed! ik wil nogmaals wachten 10 dagen na bovenstaanden datum. Komt er geen antwoord of bevredigt het mij niet, dan zal ik mijn vraag openlijk stellen opdat ik uit de antwoorden welke komen zullen zoo juist mogelijk kan besluiten.

In het menschelijke Uwe Majesteits zeer gehoorzame dienaar en getrouwe onderdaan,

J. HAGEMEIJER.

Getrouw aan mijne belofte heb ik den gestelden termijn afgewacht, maar een antwoord is uitgebleven.

Toen besloot ik mijn vraag openlijk te stellen, zooals ik

in het slot van mijn laatsten brief had geschreven, om de daarin genoemde reden.

Mijn besluit moest zoo juist mogelijk zijn.

Ik wendde mij daarvoor naar het dagblad *De Telegraaf*, met het gevolg dat eenige grepen uit mijne brieven geplaatst werden.

De strekking ging daarmede wel eenigszins verloren, want mijn doel was niet alleen de brieven bekend te maken, maar om de vraag te stellen, waarop ik in de laatste instantie van H. M. geen antwoord ontvangen heb.

Dit blijkt duidelijk uit het naschrift wat ik met de brieven vergezeld deed gaan en wat met kracht aanspoort op 't geven van een antwoord.

Dit naschrift luidde als volgt.

Bovenstaande brieven spreken m.i. voor zichzelf en ik behoef daarom er niet veel aan toe te voegen. Dit echter nog!

Op den laatsten brief heb ik geen antwoord ontvangen.

Kon dus H. M. de Koningin mij geen nieuwe gezichtspunten voorleggen, welke glashelder aantoonen dat men Christus kan dienen door middel van militair te zijn?

Dit mag en kan ik niet gelooven, want dit zou beteekenen dat Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden hare onderdanen aanspoort tot daden welke met zware straffen worden bedreigd, dit zou beteekenen dat H. M. is een opruister der gevaarlijkste soort.

En dit kan toch niet wezen.

Welnu, dan heeft H. M. misschien vermoed, dat indien ik de vraag openlijk zal stellen er genoeg glasheldere be- toogen zullen komen welke mij — en meer met mij — zullen duidelijk maken dat men Christen kan zijn en tevens militair.

Christenen, ik noodig U allen dus uit te antwoorden op deze vraag: Kan men Christen zijn en tevens militair?

En vooral gij Heeren theologen en in 't bijzonder gij Ds. v. Wijk, Evangelisch-Luthersch predikant te Amsterdam, gij zijt mij antwoord verschuldigd. Ook gij hebt mij altijd voor- gehouden Christus vóór alles te kiezen. Uw plicht is 't mij te antwoorden, want U hebt mij opgevoed, voorgedaan en mij aangenomen tot Uw kerkgenootschap.

Gij hebt opheldering te geven of het mogelijk is mijne vijanden lief te hebben, te zegenen die mij vervloeken, wél te doen dengenen die mij haten en te bidden voor degenen die mij geweld doen en vervolgen en toch militair te zijn?

dat is, mij beschikbaar stellen om moord te bedrijven op groote schaal.

En vergeet gij Uw plicht door mij een antwoord schuldig te blijven dan hoop ik dat de rechters welke mijn zaak te behandelen krijgen, mij aan zullen toonen dat men Christus — dat is de waarheid, dat is menschelijkheid kan dienen en dat men tevens militair kan zijn, of anders mij, maar dan ook alle predikers van het Christendom zullen vervolgen.

J. HAGEMEIJER.

Geuzenweg 163, Hilversum.

Ik heb, ondanks dat mijn brieven in de groote pers niet in 't geheel zijn geplaatst, toch nog heel wat geschrijf daarover ontvangen. En ook in de Christelijke pers — als ik het zoo noemen mag — heeft het heel wat stof ter bespreking gewekt. Daarover komt later wat meer, daar het mij goedgevondt eerst het resultaat te melden, welk duidelijk wordt in het laatste briefje wat door mij naar H. M. werd gezonden.

Hilversum, 16 Oct. 1916.

AAN HARE MAJESTEIT DE KONINGIN.

Mevrouw !

Vandaag 16 October moet ik op Uwe Majesteits bevel mij aanmelden voor den werkelijken dienst. Uwe Majesteit heb ik eenigen tijd terug laten weten, dat ik in tweestrijd leefde omtrent mijne meening, dat ik als Mensch, dat is als Christen, geen militair mocht zijn.

Die tweestrijd is nu opgelost.

Mijn besluit is genomen.

Ik meen dat waarheid nooit gediend kan worden door geweld.

Het geweld toont altijd alleen maar aan wie de sterkste is, nooit iets meer.

Laat de allergeleerdste geleerde uit Uwe Majesteits land eens uiteenzetten, dat met geweld iets anders valt aan te toonen dan wie de sterkste is.

En het is mij om 't even wie het beste kan bekken snijden, wie zoo'n kraan is in 't kapot schieten van levende menschen-lichamen, wie zoo flink is in hakken en houwen, wie zonder gewetenswroeging Lusitania's in den grond kan boren, wie de sterkste is.

Het is mij om 't even!

Of neen! Het is mij niet om 't even.

Wie dit God vergeten werk het beste kan, acht ik den allerlaagste.

En naar mate men dit vloekwaardig bedrijf minder goed zal uitoefenen, naar die mate zal men stijgen in waarde als mensch. En mensch zijn is de roeping van een Christen.

„Christ avant tout” was ook mijn devies.

Ik meende dit van harte.

Mijn besluit is dus, dat ik mij niet beschikbaar stel voor het ten uitvoer brengen van een eventueel bevel van moord op groote schaal. Mijn besluit is dus dat ik geen deel wil uitmaken van Uwe Majesteits leger.

Mijn besluit is dus, dat ik weiger soldaat te zijn.

„Christ avant tout”.

Menschelijkheid voor alles, het zij zoo!

Alleen in het menschelijke Uwe Majesteits zeer gehoorzame dienaar en getrouwe onderdaan.

J. HAGEMEIJER.

Het is dus nu duidelijk, dat ik het soldaat-zijn zoo'n misdaad acht, zoodat het mij een onmogelijkheid is geworden als zoodanig eenige dienst te kunnen verrichten.

De misdaad van een principieel dienstweigeraar is dus, dat hij geen misdaad wil begaan.

Maar is het soldaat-zijn dan wel een misdaad?

Ziedaar de vraag welke een dienstweigeraar beantwoordt met: Ja!

De rede, welke hem tot dit antwoord dwingt, zal nader worden onder de oogen gezien.

Vóór alles dient dan beantwoord te worden de vraag: wat is eigenlijk een soldaat?

Hij is zeer zeker een kracht en een geweldige kracht.

Maar dit moet voor een redelijk wezen op zich zelf al heel weinig te beteekenen hebben. Een dolle hond, een woest geworden stier, een wild zwijn, een kwaadwillige beschonken kerel zijn ook krachten en toch gelooft geen mensch in 't nut om zich tot gelijksoortige krachten te bekwaamen.

Wanneer dus een kracht voor redelijke wezens aantrekkelijk is, nuttig kan zijn, dan moet het nog iets anders bezitten dan kracht alleen. Dan moet zij nog de bekwaamheid hebben om die kracht te leiden in een richting, welke in

verhouding van de grootheid der kracht ook zegen kan brengen.

Goed ontwikkeld, redelijk verstand moet dus vergezeld gaan van elke kracht, indien men niet het gevaar wil loopen juist die kracht te doen gelijken op de kracht van een kwaadwilligen beschonken man.

Hoe grooter dan die kracht zou zijn hoe meer gevaar het mee zou brengen voor de menschheid.

Zeer goed is het dus om in de allereerste plaats te zorgen voor goede ontwikkeling van het redelijk denken en heeft dit plaats gevonden dan zou men pas over kunnen gaan tot vorming van ruw geweld indien dit dan bleek noodig te zijn, wat ik ten zeerste betwijfel.

Nu is dus de vraag of de soldaat voldoet aan den eisch welke aan zijn ruwe kracht vergezeld moet gaan wil hij aanspraak mogen maken om niet te gelijken op het wilde zwijn of beschonken kerel.

Hoe staat het nu met het redelijk denken van een soldaat?

Velen zullen een glimlach niet kunnen onderdrukken bij het lezen van deze vraag.

Wat is de eisch omtrent zijn intellect!

Daaraan wordt absoluut geen eisch gesteld.

Een soldaat behoeft niet te denken, een soldaat moet alleen maar leeren te doen, wat zijn meerdere hem beveelt.

Een soldaat is dus iemand die in geen enkel opzicht zijn verstand mag raadplegen omtrent zijn handelingen of deze wel goed of niet goed zouden zijn. Een soldaat is dus op 't gebied van redelijkheid, van menschelijkheid totaal verloren. En gelijk een beschonken man al naar den aard en hoeveelheid bedwelmende dranken die hij gebruikt, laag, gemeen liederlijk en moorddadig zal worden, gelijk zal een soldaat laag, gemeen, liederlijk en moorddadig worden al naar den aard van de bevelen welke hem van hoogere hand zullen worden ingegoten.

Het eenige verschil zou kunnen genoemd worden dat zoo'n kerel drinkt wat en wanneer hij wil, terwijl een soldaat de bevelen moet slikken wanneer zijn meerdere het wil, wat voor soort bevelen dit ook mogen zijn wanneer men het wezen van een soldaat vergelijkt met het wezen van een dronkaard, geloof ik niet dat een soldaat mij van zijn meerderwaardigheid kan overtuigen.

Dit moge wat hard en overdreven klinken, maar een sol-

daat houdt nu eenmaal op mensch te zijn, omdat zijn gevoelens, zijn redelijk denken, in 't geheel niet meer zijn handelingen besturen.

Als gewoon burger kan een man een zeer hoogstaand, edel, karaktervol mensch zijn, zoodra wordt dezelfde man soldaat of zijn lichaam houdt op bestuurd te worden door zijn hoogstaand edel karakter.

Wordt er gekommandeerd: liggen! hij ligt; loopen! hij loopt; rechtsom! hij gaat rechtsom; linksom! hij gaat links om, enz.

En dit zijn dan op zich zelf staand onschuldige dingen, maar als het bevel komt: schiet op dien pop! de pop wordt beschoten; schiet op dien troep vrouwen en kinderen! dan zal ook dit bevel ten uitvoer worden gebracht. Het bevel knopen poetsen! zal net zoo moeten worden opgevolgd als het bevel, hakken! schieten! rooven! brandstichten! enz.

De soldaat heeft totaal geen verantwoordelijkheidsgevoel voor zijn eigen daden.

Alles wat hij doet is goed, als het maar bevolen is geworden.

Er is wel eens gezegd dat er toch bij een soldaat goede eigenschappen kunnen komen, juist door zijn soldaat-zijn, zooals moed, vastberadenheid, zelfverloochening en meer andere.

Maar dit is leugen, niets dan leugen.

En men behoeft nu niet juist zoo'n studie van het militarisme te maken om dit op te kunnen merken.

Als het bevel komt, voorwaarts! waarom gaat de soldaat dan voorwaarts? Uit moed? Uit zelfverloochening?

Maar dit is immers een dwaasheid!

Net zoo min als een soldaat iets laten mag uit afschuw, net zoo min mag hij iets doen door moed gedreven.

Een soldaat is een zielloos lichaam en in zoo'n wezen kan noch moed, noch vastberadenheid, noch andere gevoelens van edelen aard tot uiting komen.

Een soldaat doet zijn soldatenwerk door niets anders gedreven dan door 't gegeven bevel.

En waarom luistert een soldaat dan altijd naar het gegeven bevel?

Uit plichtsgevoel?

Stelt eens voor eene regeering welke tot de burgers van hun land zeide: Wij zijn van meening dat alle mannen tusschen 20 en 40 jaar onder de wapenen moeten komen.

Dit lijkt ons noodzakelijk. We willen echter niemand dwingen omdat we de zekerheid willen hebben dat ons heele leger zal bestaan uit mannen welke uit plichtsgevoel tot ons zijn gekomen en niet uit lafheid omdat ze bang zouden zijn voor de straffen welke zouden volgen.

Hoeveel procent denkt men wel dat komen zou?

Ik geloof wel dat het getal wat gewoon thuis bleef nog wel tamelijk groot zou zijn. Waarom komen dus de burgers op om soldaat te worden? Waarom loopen ze mooi rechtop?

Waarom poetsen ze mooi hun knopen?

Waarom staan ze zoo mooi in 't gelid?

Waarom nemen ze de vormen in acht tegenover hun meerderen in rang?

Waarom schieten ze op poppen?

Waarom schieten ze op menschen?

Waarom verdrinken ze honderden vrouwen en lieve, lieve, kindertjes?

Waarom schieten ze dorpen plat?

Waarom verbranden ze, plunderen ze, vernielen ze kunstschatten en alles wat hun in den weg staat?

Waarom is een soldaat toch zoo moedig?

Waarom gaan ze in het vuur?

Waarom zijn ze zoo plichtsgetrouw?

Waarom zoo zelfverloochend?

Waarom hebben ze toch zulke edele aandoenlijk lieve, goede eigenschappen?

Waarom ontvangen ze zooveel lintjes en kruisen of hoe die dingen ook heeten mogen?

Waarom??

Omdat een soldaat is een misdadige

lafaard!

Omdat een soldaat is een laagstaand wezen die alles doet alleen uit bangheid voor straf!

Omdat een soldaat is iemand die uit slecht begrepen kleinzielige zelfzucht tot het allerlaagste in staat is!

Een soldaat is geen flink man, is geen krachtig figuur, een soldaat is een lafaard! Ook dit is natuurlijk weer te veel gezegd. Ook dit weer overdreven tot het belachelijke toe.

Natuurlijk!

Maar, eilieve! gij hoogen in het leger, gij aanvoerders van uw moedige, flinke en wakkere manschappen, gij aanvoerders van den troep waar ge toch zoo trotsch en fier op zijt, zeg eens tegen die moedige en flinke kerels dat ge

nooit meer straf uit zult deelen, dat ge hen nooit weer aan 't schrikken zal maken om met barsche stem te zeggen „bij hoog en laag dit of dat”, zeg eens dat ge nooit meer zult gaan plagen met inhouden van een paar uurtjes of wat langer verlof, zeg eens dat ge de militaire gevangenissen zult afbreken, dat ge nooit meer gebruik zult maken van martelwerktuigen en zie dan eens wat er van uwe moedige manschappen overblijft.

Durft ge?

Neen nietwaar! omdat ge wel weet dat niet hun moed en flinkheid hun zoo mooi recht op in een rijtje kan laten loopen, maar dat dit alles berust op misselijke, afschuwelijke, misdadige lafheid.

Had die troep manschappen werkelijk moed dan gingen ze naar huis, misschien een doodenkeling uitgezonderd.

De troepen welke met zooveel doodsverachting in 't vuur gaan, zijn niet beziel met moed, maar ze worden gedreven door de snelvuurkanonnen welke door de bevelvoerders achter hen met zekerheid gericht zijn neergezet.

De heldhaftige kerels weten dat achter hen een zekere dood wacht, nu gaan ze maar vooruit dan hebben ze nog kans van te kunnen blijven leven.

En als dit niet altijd geschiedt met snelvuurkanonnen dan zijn het toch andere dwangmiddelen die hen vooruitdrijven.

O ja! als 't zoover is dan kunnen factoren als het verbaazende geweld, de angst, de kruitdamp, de lauwe bloedlucht en meer andere omstandigheden de mannen wel gek maken, maar de moed van een krankzinnige kan voor een waarachtig mensch niets aantrekkelijks bezitten.

Kortom een soldaat strijdt niet voor grootsche idealen, ware dit wel het geval dan zou het leger van welk land ook niet met straf in elkaar gehouden worden, maar het zou bestaan uit menschen welke vrijwillig bij elkaar waren gekomen.

Wanneer een waarachtig mensch tot de overtuiging zou gekomen zijn dat er gevochten, verwoed gevochten moest worden voor een hoog en verheven ideaal, dan nog zou hij niet in een leger kunnen gaan, omdat hij zich te verheven zou gevoelen om naast een lafaard op te treden, welke alleen ter vermindering van wat straf bij hem was gekomen.

In den strijd naar iets hoogs en verhevens, kan men niet gaan naast lafhartige en gemeene individuen, maar hij moest juist daartegen gericht zijn.

Als een soldaat niet vecht voor hooge idealen waarvoor vecht hij dan?

Het antwoord is al gegeven, een soldaat vecht alleen omdat hij moet.

Maar willen we het oor ten luisteren leggen bij hen die aan het hoofd staan van de legermachten dan heet het dat een soldaat vecht of anders gereed moet zijn om te vechten, tegen indringers welke van buiten af ons vaderland willen nemen.

Dus zegt men, de soldaat moet zijn ter bescherming van ons, indien we worden aangevallen door een vreemde mogendheid.

En waarde heeren bevelvoerders van de legermachten, wilt ge eens vertellen welke vreemde mogendheid er tot zoo'n misdaad in staat zou zijn?

En wilt ge dan ook eens vertellen hoe het mogelijk is dat zoo'n misdadige vreemde mogendheid haar snoode plannen kan ten uitvoer brengen?

We willen eerst een antwoord geven op de eerste vraag en we gaan daarom naar Duitschland, naar Engeland, naar Frankrijk en Rusland, naar Turkije, naar . . . kortom naar alle landen welke nu in oorlog zijn en vragen hoe het komt dat ze oorlog voeren?

En dan is het antwoord in elk land dat ze moesten vechten, omdat ze door de tegenstanders werden aangevallen.

Dit antwoord is niet uit den duim gezogen, maar dit is waarheid, want geen één land heeft gezegd dat hij het misdadige plan had om aan te vallen.

En aangezien dit een onmogelijkheid is, moet dus één van de twee vechtende partijen liegen en dus geheel niet te gelooven zijn, aangezien zij het zijn wie de schuld dragen van dit ontzaggelijke bloedbad dat nu op dit wereldtooneel te aanschouwen is.

En als er nu is uitgemaakt dat een groot rijk zoo leugenachtig geweest is, wil dit dan beduiden dat alle onderdanen in dat land schurken zijn?

Neen nietwaar! maar dan wil het zeggen dat zoo'n land geregeerd wordt door een stelletje onbeschofte menschen, welke met alle middelen hun plan uit willen voeren.

Zij beliegen en bedriegen hun volk, ruïnen hen op, houden hun valsche plichten voor en zoo niet goedschiks dan gaat het met geweld, maar met welk middel dan ook, ze

hebben hun volk noodig voor hun laag bedrijf en ze zullen ondanks alles het daarvoor weten te gebruiken.

En nu komen we vanzelf aan vraag twee, hoe het mogelijk is dat een geheel volk onder den druk van zijne regeerders tot een wilde horde kan worden opgezet.

Het antwoord is ook al weder gegeven, omdat het volk heeft leeren gehoorzamen aan de regeerders, omdat het volk laf is, traag in denken, omdat het volk, en in 't bijzonder heb ik natuurlijk op 't oog de jonge mannen, de woorden tucht en discipline als iets heiligs hebben leeren beschouwen, omdat ze bevelen ten uitvoer brengen zonder maar eenigszins te overdenken of ze goed, dan wel misdadig zijn.

De grondslag, de oorzaak, de bron van zoo'n almachtig groot kwaad als de oorlog is dus de slaafsheid, de lafheid, welke verschillende willooze individuen tot één macht doet samensmelten, om ze te gebruiken voor een werk wat de toets der zedelijkheid in geen enkel opzicht kan doorstaan.

En als we daarvan overtuigd zijn dan is er geen macht die ons kan dwingen tot iets misdadigs, dan worden we niet een slachtoffer van een buitenlandschen vijand en dan worden we ook geen vijand van andere landen, wie we tot ons slachtoffer willen maken.

Want dan zijn we soldaten van de rede, die niet de grootste kracht zoeken in ruw onbeheerd geweld, maar in redelijk overleg met elkander gedreven door het innerlijk gevoel wat we heiligen geest, ziel, hart, fancy of hoe dan ook noemen.

Een mensch die waarlijk hoog staat, loopt niet te koop met zijn belichamelijkte ruwe kracht, een volk dat hoog staat kan dit dan evenmin doen. En als men dan eens gewoon de courant in ziet en men kan dan het volgende uitknippen wat gezegd is door een bevelvoerende in het leger

De flinkheid van het leger geeft moed en vertrouwen aan het volk, verhoogt het aanzien van ons vaderland in het buitenland en vermeerdert het ontzag, dat men heeft voor de Nederlandsche natie.

dan ziet men alweer dat het ontzag moet komen alleen door 't leger.

Het ruwe geweld is weer de bron van alle vertrouwen.

En juist de rede die den mensch in werkelijken zin verhoogt, kan in geen enkel opzicht meer op den voorgrond treden.

Een volk dat gehoorzaam moet zijn aan mannen, wien ruwe kracht alles is, daarmede te koop loopen en bluffen en als het ware te kennen geven „kijk eens hoe sterk of we zijn, raak ons eens aan als je durft” kan geen gelukkig hoogstaand volk worden, zoolang het gebukt gaat onder zoo'n vechtersbazen moraal. Dit is geen geweld als middel, dit is geweld als doel geworden.

't Vechten is voor die menschen een vak geworden, zonder meer.

Sommigen beweren als vaste stelregel: Alle macht is uit God.

Maar men is dan geneigd te vragen: ook de macht van het wilde zwijn? ook de macht van den kwaadwilligen beschonkene? ook de macht van den beroepsvechter? Ook? maar genoeg! Zoo ja? Goed!

Maar moeten we die machten onderdanig zijn en vergeten dat elk individu toch ook een macht is?

We moeten 's lands wetten gehoorzamen!

Goed! maar ook wanneer 's lands wetten in zich houden verkrachting van Gods wetten?

Geeft den Keizer wat des Keizers is!

Goed! Maar geef Gode wat Gods is!

En als 's lands wetten met Gods wetten in strijd komen? Wat dan?

Dat komt nooit!

Hoe weet ge dat?

Als alle machten van Keizers en Koningen nooit in strijd kunnen zijn met Gods wetten, hoe komt het dan dat ze tegen elkander vechten? Kan God dan met zich zelf vechten? Dit is toch een dwaasheid!

Och, waarde menschen, gebruikt toch eens uw verstand. Wat doet ge er mee, als ge het schoonste wat ge bezit, laat verroesten. Dacht ge, dat ge blijken gaaft boven het redeloze dier te staan, alleen maar omdat ge naar de Roomsche, Luthersche of andere soort kerken gaat?

Dacht ge, dat ge redelijkheid deedt vermoeden omdat ge Roomsche of Protestant zijt, daar uw ouders het waren, of omdat uw man of vrouw het toevallig was?

Dwaasheid immers!

Neen, als de menschen hun God werkelijk goed dienden, als ze hun God in alles goed begrepen, als ze werkelijk hun hersenen eens daarvoor wilden inspannen — wat misschien niet makkelijk is maar toch mogelijk — dan waren

er geen Roomschen, geen Protestanten, geen verschillende soorten van Kerkjes, vereenigingetjes op godsdienstig gebied, maar dan was er maar één groep, dan was er maar één Kerk, dan was er maar één vereeniging, dan was er maar één richting en deze kon men noemen

het waarachtig menschzijn.

Indien de menschen eens begonnen om in de eerste plaats niet de menschelijke wetten na te volgen, maar vóór alles de wetten der waarheid, de wetten der rede, de wetten van God, dan geloof ik dat deze wereld, welke doortrokken is van menschenbloed en tranen, eens kan worden vervormd tot een samenleving waarin men zonder huichelarij, zonder bedrog, zonder leugen, maar naar alle waarachtigheid kon zingen „Vrede op aarde, in de menschen een welbehagen”.

Dienst te nemen onder deze vaan, dienst te nemen onder dezen God, zich te plaatsen in Zijne gelederen, voorwaarts te gaan op Zijn bevel, zonder bangheid voor straf maar alleen uit liefde, uit reine toegenegenheid voor de waarheid, voor de rede, voor dien God.

Zietdaar de zucht die elk krachtig en hoogstaand figuur moet beïnvloeden.

Degene die in dezen strijd de voorste is, is onze vorst, degene die in dezen strijd het meeste kan is onze koning.

O, ja! we zullen zware diensten hebben, we zullen worden bespot, belasterd, beschonden, 't meest door de schriftgeleerden, net zooals met Christus.

Ook wij zullen worden gepijnigd, mishandeld net als Christus.

Ook naar ons zal met drek worden gegooid net als naar Christus.

Ook tegen ons zal men het volk ophitsen net als tegen Christus.

Ook tegen ons zal de regeering maatregelen nemen, net als tegen Christus.

Ook wij zullen gekruisigd worden door de regeering net als Christus.

Zietdaar ons Christendom.

En nu gaat het niet om dit woord — maar om de daad, niet om den schijn, maar om de werkelijkheid.

De hoofdzaak is, dat men dien God dient, dan is uw weg vanzelf gelijk aan dien van Christus.

Dat ge u geen Christen noemt is geen misdaad, die naam wordt genoeg genoemd door kerkelijke schacheraars en ande-

ren, welke net als Judas geld verdienen met een huichelenden kus op zijn hoofd.

Neen namen gebruiken van God, van Christus, dit is geen hoofdzaak.

De daad, zietdaar waar het omgaat.

Weest Godsdienstig, weest Christelijk, niet door 't prevelen van die woorden, maar door met de daad te toonen dat uwe liefde een waarachtig karakter draagt.

Heb dus de waarheid boven alles lief en tracht de waarheid steeds dieper te doorgronden.

Begeef u dus op 't pad van vrije studie, van onbelemmerd vrij denken en durf als een moedig mensch de consequentie aan van uw eigen gedachten.

Wat hebben we aan menschen die 't goede willen, maar die nooit hun hersenen vermoeien om te zoeken naar het goede?

O, ja! Het is zeer makkelijk om 't altijd eens te zijn met hen die in ruw geweld boven u staan. Doe maar hun wil en uw leven is lui en vadzig. Maar het is laffe huichelarij, om zoo'n leven een goed leven te noemen.

Neen! een karaktervol mensch is zich bewust dat geen mensch volmaakt is. Maar hij zal tevens weten dat in zich zit de drang om zich in de richting van volmaking te bekwamen.

Dezen drang te verstikken is misdadig.

Dezen drang te erkennen en er aan te voldoen is plicht.

Als wij dit aanvaarden dan zullen we onvermoeid zoeken naar waarheid, naar rede, naar het onwankelbare fundament van het goede. Dan zullen we ons leven niet bepalen naar 't bevel van ruwe onredelijke machten, omdat we weten dat ruw geweld niet uitmaakt, wat waar is, dus goed.

Dan zullen we ons niet afvragen wie of hoeveel vóór of tegen zijn, omdat we weten dat de waarheid niet wordt uitgemaakt door meerderheid van stemmen.

Dan zullen we maar één weg volgen, dat is de weg van gezamenlijk redelijk overleg.

Dan zullen we verafschuwen alle onbeschoft ruw geweld als iets wat de mensch niet waardig is.

Dan zal onze ziel huilen door de verschrikkingen van den oorlog en ons hoofd zal gepijnigd worden omdat we weten willen, hoe de menschheid daarvan te bevrijden.

En dan zal ons redelijk verstand zeggen dat de oorzaak van den oorlog is het slaaf-zijn van de massa.

Dan zal ons redelijk verstand zeggen dat de massa be-

staat uit individuen zooals wij en dat dus ieder beginnen moet met zich zelf te herzien.

In naam dus der rede, in naam der waarheid, in naam van alle waarachtige menscheijkheid en beschaving, roepen wij u op om ieder het recht te ontzeggen, over u te heerschen door ruw geweld.

Geen waarachtig mensch laat zich dwingen tot misdaad.

Geen krachtige flinke kerel vermoordt op bevel zijn broeder.

Neen, zij zullen smalend lachend het bevel aanhooren en een minachtend schouderophalen zal 't antwoord zijn op zoo'n bevel. Dit zal zijn *de val van het militairisme*. Dit zal beteekenen *het einde van den oorlog*.

Aan deze taak ons wijden zij ons aller doel!

NASCHRIFT.

Ik heb deze brochure het licht doen zien, niet uit jacht naar sensatie, want mijn gemoed houdt van rust.

Niet om als martelaar opgang te maken, want gemarteld te worden lijkt mij niets prettig en opgang maken kan alleen eigen werk zijn.

Niet om soldaten zwart te maken of superieuren voor te stellen als monsters, want men is zwart of men is het niet, men is monster of men is het niet. Maken kan men niets van dien aard.

Niet om de Koningin er eens tusschen te nemen, omdat een vorstin zich niet laat nemen.

Maar ik werd door één zucht gedreven, n.l.

VÉRAFSCHUWING DES OORLOGS.

Ik haat den oorlog tot in het diepst van mijn ziel, omdat de oorlog is het monster dat diepe, diepe droefheid en ellende brengt over de menscheijkheid, over onze naasten.

Ik haat den oorlog omdat hij de aarde doet drenken met menschenbloed en tranen.

Ik haat den oorlog, omdat de oorlog ons haat, de menscheijkheid haat, omdat de oorlog is, der menscheijkheid grootste vijand.

En oorlog is zonder militarisme niet mogelijk.

En militarisme is zonder lafheid en zonder slaafzijn niet mogelijk.

De oorzaak van den oorlog is dus het slaafzijn der massa.

En aangezien de massa bestaat uit individuen, moet dus elk individu beginnen met zichzelf te herzien.

Zietdaar mijn overweging.

Geloofst men niet dat ik door heilige gevoelens werd gedreven? Goed.

Ik ben gemeen, ik ben laag, ik moet gepijnigd worden in den kerker, ik moet van mijn vrouw en kind worden afgerukt! Goed! Bravo! Maar $2 \times 2 = 4$. De waarheid blijft waarheid, ook al is ze door een boef gezegd.

Overweeg dus deze brochure en kies!

Kiest gij soldaat zijn? niet uit lafheid maar uit overtuiging? Goede vriend, dan zult ge mijne gronden waarom ik den dienst weigerde kunnen uiteenrafelen, dan zult gij deze tot leugen kunnen maken, dan zult gij mij alleen kunnen maken tot soldaat, ja! tot een bevelvoerder in het leger.

Kunt gij dit niet, erkent ge dus mijn argumenten als waarheid?

Kies dan! Doe een keus!

Ik wensch u moed toe!

J. HAGEMEIJÉR.

Hilversum.

